

SÂMIHA AYVERDİ VE AHDE VEFA

❦

*F. Cangüzel GÜNER ZÜLFİKAR**

ÖZET

Çalışmamızda çağdaş kadın yazarlarımızdan Sâmiha Ayverdi'nin muhafazakârlık kavramına yaklaşımı eserlerine dayanarak incelenmektedir. Yazar hemen bütün beşerî ve sosyal bilim alanlarının/disiplinlerinin ötesinde, sahip olduğu dünya görüşü ve hayat tarzıyla muhafazakârlık kavramını açıklamıştır. Onun bakış açısından bu Batılı kavram mahiyet değiştirerek "öz"e hürmeten yaşanan bir hayat tarzı vurgusuyla ortaya çıkmıştır. Makalede Ayverdi'ye göre muhafaza edilmesi gerekenin ne olduğu tartışılmakta ve şu sorulara Ayverdi'nin eserleri kaynak alınarak cevap aranmaktadır: Dünyaya gelişin amacı nedir? Bu amaç doğrultusunda nasıl yaşanmalıdır? Toplumda kültürel devamlılığın en önemli taşıyıcısı kimdir, nedir? Yazarın cevapları doğrultusunda muhafazakârlık görüşü açıklanmaktadır. Yazıda; ümitli, çalışkan, gayretli bir yazar olan Ayverdi'nin büyük savaşların, yeni kurulan bir devletin ve kanunlarının, ayrıca yeni devlette gerçekleşen demokrasi kesintilerinin toplum üzerindeki etkilerine dair tahlilleriyle, yaşanan sosyal ızdırap ve travmalar karşısında gösterdiği çıkış yoluna işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sâmiha Ayverdi, Tasavvuf, Ahde Vefa, Muhafazakârlık, Kur'an, Peygamber, Aile, Anne

*Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

“İnsan benimsediği düsturları unutmamaya gayret etmeli. Hoş, unutsa da günün birinde mihnet ve elemle hatırlayıp tâzelemeye mahkûmdur. Düsturların, senin hayat ve ebediyet mayandır. Onları sıkı tut.”

Kenan Rifâî¹

Kur’ân-ı Kerîm’e göre Allah, kendi ruhundan ruhları yarattığında onlara *elest bezmidenilen* mecliste “Ben sizin Rabbiniz miyim?” sorusunu sorar. Orada ruhlar “belî!”, “evet, Sen bizim Rabbimizsin” (Kur’ân, 7: 172) derler, ikinci defa sorunca da aynı cevabı verirler. Bundan sonra bu sorunun cevabının yaşanıp ispat edilme yerine gönderilirler.

Bu Kur’ân kıssasını bilenler, buna göre yaşamak için gayrettedirler. Ancak insanoğlunun unutkanlığı da çok meşhurdur. Ona dünyadabulunmasının gayesini hatırlatmak üzere Allah’ın görevlendirdiği peygamberler ve onlardan sonra hatırlatmaya devam için peygamberlere tâbî olarak yaşayan bazı ruhlar vardır. Bu ruhlar diğer insanlar arasında sıradan kişiler gibi yaşar, yer, içer, gezer, yürür, konuşur, yazar, çalışırlar. Bu müstesnâlar İslâm tasavvufunda “kâmil insan” olarak nitelendirilirler. Kâmil insanlar Hz. Muhammed’in yolundan giden ve O’nun güzel ahlâkıyla ahlâklanmış velilerdir. Onlar her nefeslerinde Allah’la bir ve beraber yaşayan ve etraflarında da bu birlik için varlıklarıyla güzel örnek teşkil edenlerdir.

Kenan Rifâî, “Dost Allah’tır, O’nu bilendir, O’na dostluk edendir.” diyerek insân-ı kâmilî dost olarak tanımlar. (Ayverdi, Erol, Araz ve Huri, 2003: 172) Kendilerinde veya muhitlerinde tecelli eden Allah’ın bilinip tanınabilen bütün isim ve sıfatlarını bilmek insân-ı kâmilîlerin belirleyici özelliğidir ve bu Allah’ın Dost / Velî vasfının onlardaki tezâhürüdür. Sâmiha Ayverdi de Hocası Kenan Rifâî gibi dost insandır; bir insan-ı kâmil olduğu için bütün farklı ve birbirine zıt özellikleri tanır. O, güzel ahlâkıyla etrafına örnek olmuş ve etrafındakiler tarafından “Anne” olarak adlandırılmıştır.

Türk tasavvufu, tarihi, edebiyatı, kültürü hakkında onlarca eser vermiş olan Sâmiha Ayverdi’nin (1905-1993) muhafazakârlık kavra-

¹ Ayverdi vd. (2012: 290-291).

mına bakış açısı yazımızın konusunu oluşturmaktadır. O, muhafazakârlığı tasavvuf ve taassub ekseninde kavramsallaştırmak sûretiyle bu konuya orijinal bir yaklaşım getirmiştir. Ayverdi'nin beşerin insan olma yolunda Yaradan'ıyla kurduğu ilişkinin niteliğine atfettiği öneme eğilmeksizin bu yaklaşımı anlamlandırmak mümkün değildir. Ezel ah-dinin Ayverdi'nin muhafazakârlık anlayışında yer aldığı merkezi konu-mu anlamak bu açıdan önemlidir.

AYVERDİ VE MUHAFAZAKÂRLIK: NEYİ MUHAFAZA ETMEK?

Her toplumun kendini ve kültürünü ifade tarzı sosyologların, antropologların ve tarihçilerin dikkatini çekmiştir. Toplumların kendilerini ifadelerindeki farklılıklar bu bilim alanlarının çalışma konularını oluştururlar. Türkiye'yi ve Türk kültürünü ifade için tanımlamak ve düşünmek üzere Batı'nın açıklamalarını kullanma çabası bütün bu bilim dallarında zorlanmalara ve yanlışlıklara yol açmıştır. Çünkü bu adeta başka bir beden ölçüsündeki elbisenin hiç uymayan başka bir bedene giydirilme çabası gibi sonuçsuzdur.

Türkiye'de ne yazık ki, sadece Batı'nın ürettiği bilim ve/veya ilim kavramları ile düşünmeye çalışıyoruz. Sol ve sağ kavramları gibi muhafazakâr, liberal gibi kavramlar da bizim sosyal yapımızın ve kültürümüzün ürettiği kavramlar değiller. Bu ithal kavramlar düşünce dünyamızı alt üst ederek uzun zamandır gereksiz karışıklığa sebep olmuşlar ve hâlâ da oluyorlar.

Avrupa'nın kendi kendisini arayıp tanımlamaya çalıştığı geç 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda ortaya çıkan görüşlerden birisi olan pozitivism sosyal olayları sosyal fizik gibi ele alır. Kurucusu August Comte (1798-1857) yaşadığı devirde dinî otoritenin zaafa uğradığını görmüş ve mevcut sosyal düzene bir ahlâkî açıklama getirmek için uğraşmıştır. Comte'a göre, doğru ve yanlış tanımları için yüksek güçlere veya dinî kavramlara ihtiyaç yoktur; zaten seküler addedilebilecek bir ahlâk vardır. Comte yaşadığı toplumu ve toplumun acılarını izah için kurumsallaşmış dine Hıristiyanlıktan medet umamayacak kadar karşı çıkarak üç târihî epistemolojik evre belirler. İlki, teolojik evredir ve bu evrede toplum ilâhî iradenin sonucu olarak görülür. Yani her şeyin Allah'ın iradesi ve isteği ile gerçekleştiğini açıkladığı bir dönemdir. İkincisi metafizik evredir. Comte'a göre, bu

evrede Aydınlanma düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau, John Stuart Mill ve Thomas Hobbes insan davranışlarını tabii ve biyolojik dürtülerle açıklarlar. Comte, toplumun doğasını anlamak için toplum katmanlarından sıyrılıp beşerin temel içgüdülerinin bizi çevreleyen dünyanın temelinin nasıl kurduğunu açıklar. Üçüncü ve son târihî gelişim ise bilim evresidir. Bu evrede sosyal fizik gelişir ve bu suretle bilim kanunlarının insan davranışına nasıl hükmettiği açıklanır. Burada teoloji veya biyoloji değil ve fakat fizik benzerliği kullanılır (Conley, 2011).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran kadrolar bu Fransız aydınının hayli etkisinde kalmış, âdetâ Türkiye'nin de aynı yapıyı hâiz olduğu kanaatinden yola çıkmış ve özellikle eğitim sistemini bu düşünceye göre kurgulamış ve yapılandırmışlardır. Ayverdi, bütün bu eğitim ve öğretim sistemine dâir eleştirilerini özellikle *Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız* eserindeki makalelerinde dile getirir. O, sadece eleştirmekle kalmaz. Olması gerekenleri de plânlı bir şekilde listeler ve sunar. (Ayverdi, 2006:27 v.d., 93 v.d., 137 v.d., 162 v.d.)

Ayverdi'nin hayatı algılayışında her şeyin "sebe-sonuç" ilişkisi ile ifadesi mümkün olmayabilir. Pozitivist tasnifler her konuyu açıklayamayabilir. Pozitivist yöntemlerle açıklanamayan konular için kendisinin varlığına inandığı bir küllî güç vardır ve bu gücün plânlarını severek kabullenir.

Siyaset biliminin genel kabul görmüş muhafazakârlık tanımları çerçevesinde eserlerinde işlediği temalar ve kavram dünyası itibariyle Ayverdi'nin bir muhafazakâr mütefekkir ve yazar olarak kategorize edildiği görülür. Bu konuda yapılmış çalışmalarla² zaman zaman örtüşen ve bu çalışmalardan ayrılan kendine özgü bir muhafazakârlığı olduğunu tartışmak istediğimiz bu kısımda Ayverdi'nin döneminin hâkim zihniyetine getirdiği eleştiriler çerçevesinde sergilediği duruşun muhafazakârlıkla ilişkisi incelenecektir.

Ayverdi'nin düşünce dünyasında kelimeler kavram olarak yer sahibidirler. İnsanın kim olduğu sorusunun cevabını da o, kavramlarıyla

² Kaner (1998); Azak(2003: 248-255); Atay (2003: 154-178); Bora & Onaran (2003: 234-260); Çetinsaya (2003: 361-380); Vural (2003); Türkerş (2004: 590-604); Aktaşlı (2011: 147-163); Çağhyan İçener (2012: 1-16).

bulduğu için, onun nezdinde her kelimenin ciddi bir kıymeti vardır. Ayverdi dilin kullanımını doğrudan “kimlik” konusuyla bağlantılandırır.

Bu duruşuna ve tavır alışına muhafazakârlık konusuyla da ilişkisi sebebiyle bir örnek verilecek olsa herhalde en uygun kelime/kavram tercihi “aydın” olur. Her ne kadar “aydın” kelimesi günlük dilde kullanımda olsa da, Ayverdi’nin anlayışına göre “münevver” kelimesiyle tam olarak örtüşmesi kabil değildir. Zira münevver kelimesi kavramsal bağlantıda yine onun dünya görüşüne göre “Nur” ile ilgilidir. Nur ise Allah’ın 99 isminden biridir. Bu ismin yansıması ile nurlanan yani tenvir olanlara münevver denir. Bu bağlamda esasen ezel kavline referans vardır. Verilmiş ilk sözün kapsamında nurlanmış, aklını küllî Akl’a rapetmişlerin hali münevverliktir. Çünkü bu hal sadece okumakla, yazmakla veya öğretim yoluyla ele geçmez. Bütün bu gerekli şartlar yerine getirildikten başka tam anlamıyla dünya görüşü ve hayat tarzı ile ilgilidir. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de Kaf Sûresi 16. âyette “And olsun ki insanı Biz yarattık; nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz; Biz ona şah damarından daha yakınız.” dendiği için Ayverdi, her nefes Allah’la beraber yaşarken öğrenilen “yakîn” ilmini tahsil etmişler için, Nur’un ancak kalp gözüyle algılanan gönül açıcı aydınlık, gerçeği görmeyi sağlayan mânevî ışık olarak insanı münevver kılacağını izah eder. Ona göre Batı’nın *entelektüel* veya çağdaş zamanların *aydın* terimi bu kelimenin kavramsal anlamını taşımaz. Bu sebeple, Ayverdi için ideoloji bazındaki bütün düşünceler kısıtlayıcıdır ve fertleri-toplumları köleleştirdiği için de makbul değildir.

Ayverdi 1952’deki bir mülâkatta, “bence hayatta gaye, ne muharirlik, ne sanatkârlık, ne âlimlik, ne de kâşifliktir. En büyük hüner, iyi insan olabilmektir. O büyük varlık da sanırım ki bizden bunu istiyor.”(2013:36) demiştir. Ayverdi’ye göre, “insan olmak mazhariyetinin” muhafazası esastır.

Bu nokta-i nazardan bakılınca, insan olmak sanatı ailede icra edilerek, yaşayan örneklerin hâlimden öğrenilen bir üslûptur. Kalem–kitapla tahsili, tedrisi zordur. Batılı pozitivist veya materyalist bir kavrayış için insan olmak konusunun muhakkak önemi vardır. Ancak bu anlayışların tarihî hikâyeleri Türkiye’de yaşayanların hikâyeleriyle benzeşse de aynı olmadığı için bazı ciddi düşünce sorunları ve soyut problemlerle karşılaşılır. Ayverdi,

“Bugün yalnız biz değil, bütün dünya, âile anlayışını bir kara mangır gibi harcamış olmanın ızdırıp ve çilesi içinde kendi kendisi ile boğuşmaktadır. Gene hem biz hem bütün dünya işlediğimiz bu mânevî cinâyetin cezâsını çekmekte olduğumuzu anlamış bulunuyorsak, âile denen o medeniyet yuvasına, kıyâmete kadar buyruğu yürüyecek klasik nizam ve disiplini temin etmek yoluna gitmeyi düşünmekten gayri ne yapabiliriz?” (2013: 87)

sorusunu sorar.

Öncelikle anne ve aile yeni doğan bebeğin hayatında insanca yaşadıkça cemiyete kendileri gibi “insan” bir beşeri kazandıracaklardır. Ayverdi için en ciddi sorumlulukların başında ailenin kıymet hükümlerinin korunması gelir. Zira aile, kültürün yaşandığı en önemli belirleyici unsurdur. Ailenin bütün çağdaş problemlerin çözüm yeri olabileceğini hemen bütün eserlerinde yazar.

Pek çok siyaset felsefecisine göre “kültürel devamlılık” muhafazakârlık teriminin belirleyici öğelerindedir. Ayverdi açısından kültürel devamlılık yaradılıştan gelen bir zaruret olarak yaradılıştaki ilk soru ve cevaba dayanır. Onun hayat tarzı ve dünya görüşüne göre, kültürel devamlılıkla kişilik ve kimlik inşâ edilebilir. Ayverdi kimliğin inşası kadar muhafazasını da önemser. Kimliğini ahde vefâ adına muhafaza edebilmek için bireyin özgürlüğü ve tercih yapabilmesi şarttır. Ayverdi için prensipler ve bu prensiplerle yaşamak; meselâ, vakte riâyet, verilen sözü tutmak, söz verilen saatte ve yerde bulunmak, yahut bir vazifenin sonuçlandırılıp ilgiliye bilgi iletilmesi gibi hayatın küçük gibi algılanan ama yapılmadığı takdirde düzen bozan ilkeleri önemlidir.

Kimliğini muhafaza onun bakış açısında doğrudan doğruya Allah’a verilmiş ilk söze vücud buldurulması gayretidir. Bu gayretinde hayalperest değildir. Bütün gerçekleri ve yaşananları görür, sarahatle yanlışları da tesbitten kalmaz. Bir mülâkatında, Ayverdi (2005) şöyle söylüyor:

“Zaman zaman vücudlar gibi cemiyetler de hastalanır. Uzviyetin hasta düşmesi, terkebimizi dokuyan unsurdan birinin hakkını ve haddini tecâvüz etmesi değil midir? Şu halde aynı kanunun tesirlerini, cemiyet bünyesinde de aramamız lâzımdır. Her cereyan, her hamle, her inkılâb, dalâletten kurtulamaz. Binaenaleyh mes’ele, dalâletin teşhisi ve tedâvisi zarûretidir.” (106)

Ayverdi'nin teşhisleri yaşadığı karmaşık dönemlerin izlerini taşır. Bu en sancılı dönemler onun kişiliğini ve fikrî yapılanmasını oluşturmuştur. Hayatına bakılacak olursa, bahse konu karmaşıklıklar daha doğru tesbit edilebilir. 1905'te doğduğunda bir Osmanlı teb'ası iken, 1923'te 18 yaşında Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olur. Çok milletli, çok dinli, çok dilli, çok etnik gruplu bir sosyal, siyâsî ve kültürel hayattan tek milletli, tek dinli, tek dilli ve tek etnik grup aidiyetine dayanan millî devlete geçişte, bu düşünceyle kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, siyâsî, kültürel yeni yapılandırılmasının bütün serencamına şâhid olarak çok yönlü etkilerini yaşamıştır. Nazlı Kaner 1999 yılında sunduğu birtebliğde Ayverdi'yi "hayâlî bir geçmişe dayanarak, --Türk-İslâm bir millet olarak--kendi kendilerini yüceltmek çabalarının kaynağı" olarak değerlendirmiştir (215). Kaner'in bu iddiasının "hayâlî geçmişe dayanmak" kısmına katılmak mümkün değildir. Zîrâ, Ayverdi, *Boğaziçi'nde Târih*(1966), *İstanbul Geceleri*(1952), *Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Sultan Fâtih*(1953), *Türk Rus Münâsebetleri ve Muhârebeleri* (1970), *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları* (1975) gibi eserlerinde oldukça somut verilerle bahse konu geçmişin hiç de hayâlî olmadığını ortaya koyar. Mimârîden edebiyata, müzikten farklı el sanatlarına kadar geniş bir yelpazede uzanan gözönündeki kaynaklardan yararlanarak kendi bakış açısını açıklar.

Hayatının Osmanlı döneminde, 1908 II. Meşrutiyeti'nin ilânı sonrasında, Balkan ve I. Dünya savaşlarını ve bu savaşların devlet, toplum ve sosyal hayat üzerindeki etkilerini bütün boyutlarıyla yaşar, görür. Cumhuriyetin kuruluşunu, Atatürk'ün getirdiği inkılâp ve devrimlerini yaşar. Yaşanan bütün sosyo-kültürel değişimlerden etkilenir ve bunlar üzerine düşünerek fikir üretir. Cumhuriyet döneminde demokrasi tarihinin çok ciddi ve acımasız kesintilerine şâhidlik eder. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askerî darbelerini yaşamıştır. Yaptığı tetkiklerle, darbelerin sosyal hayata, toplum ve devlet yapısına, vatandaşlara etkilerini kendi dünya görüşü zaviyesinden açıklamış, bu buhranlı dönemlerde nefes aldırarak çözüm önerileri sunmuştur.

Ayverdi'nin muhafazakâr olarak adlandırıldığı bir diğer nokta onun kültür ve medeniyet meselelerine yaklaşımıyla ilgilidir. Zeyneb Çağlıyan İçener, Ayverdi'nin bir "sentezci muhafazakâr" olarak, "medeniyet

algısı, mekân olgusu ve tarih bilinci"ni birlikte yoğurduğunu belirtir. Eserlerinin tamamında bu tesbitin geçerli olduğunu görmek mümkündür. Ayverdi'nin sanat, mimârî, mûsikî, medeniyet ve kültür alanlarında kimlik sahibi duruşunu Çağlıyan İçener "emânetten haberdar" etmek olarak isabetle dile getirir (2012:10, 11, 13).

Ayverdi, kültürel devamlılıkta yeniliklere kapalılığı kastetmez. Ayverdi, kaynağını kendi kültüründen almayan mayalandırmalara karşıdır. Bunu teknik alanlardakikarşılıklı alışveriş açısından değil, özellikle kültür ve medeniyet unsurları açısından mahzurlu bulur. Yenilenmenin veya değişimin karşısı değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Rahman sûresinde geçen Allah'ın "her an yeni bir şe'nde/tasarrufta" (55: 29) olduğuna dair bilgi ile her an her şeyin yenilendiğinin ve değişebildiğinin şuurunda yazar.

Ayverdi'nin kültür/medeniyet bahsinde karşı çıktığı husus, başka ülkelerin ekonomik üstünlük vasıtasıyla kültürel egemenliklerini baskınlaştırmalarıdır. Çünkü bu yolla özgürlükler kısıtlanır. Özgürlük onun dünyasında çok önemli bir yere sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'de "özgürlük gibi üstün bir değer yerine bu tür basit şeyleri mi istiyorsunuz?" (2: 61) âyetiyle özgürlüğünün kıymetini düşünür, kimlik sahibi olarak kendi tercihlerini yapmak isteğini taşır. Onun amacı kimseyi başkalaştırmak değildir. Ayverdi'nin dünya görüşünde veya hayat tarzında "öteki" yoktur. Ona göre bütün mevcudat Allah'tandır, bütün fiiller Allah'tandır. Bu bütün mutasavvıfların birleştiği ortak noktadır.

İNSAN OLMAK MAZHARİYETİNİN MUHAFAZASINA ADANMIŞ BİR HAYAT

Kur'ân-ı Kerîm'de Ahzâb Sûresi'nde, Allah, "Şüphesiz Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir." (33: 72) diyerek yaradılıştaki beşere Yaradan'ını bilmek sûretiyle insan olmak sıfatının verildiğini belirtir. Ayverdi, ezel ahdinin bu emânet olduğunun şuurunda yaşamayı muhafaza edilmesi gereken en temel hayat prensibi olarak görür, yaşar ve yalnızca etrafındakileri değil eserleri vasıtasıyla dönemini de aşan bir biçimde nesilleri bu prensibi yaşamaya davet eder. Her hususta ezel ahdini hatırlatmak için bir

nokta bulur. Dâima esas olana, bu dünyada yaşamanın gerçek gayesine dikkati çeker. Ayverdi'ye göre, "İnsan, insanlığa lâyük olmayan hırs ve zaafardan arınmış kimse..." dir (2006: 21). O, son nefesine kadar beşerî ağırlıklardan tasfiyeyi ve nefsin esiri olmayıp emiri olmak üzere yaşamayı vurgulamıştır. Ancak bunu da didaktik bir üslûpla yapmaz. Amacı başkalarını düzeltmek veya onlara çekidüzen vermek değildir. Söylediğini, yazdığını ısrarla kendisi için, kendi nefsi için söyleyip yazdığını belirtir.

Ayverdi ömrü boyunca, elest bezmindeki soruyu ve sorunun cevabını hatırlatıp beşeriyetin insaniyet seviyesine çıkabilmesine hizmetten bir nefes kalmamıştır. Farklılıkları birleyen, aralarındaki âşinâlığı sağlayan üslûbuyla edebiyat türlerinin de hepsinden yararlanarak yazmış ve pekçok eser³ vermiştir.

Ayverdi, o "ilk söz" üzerine inşa ettiği hayatı ve ahlâkı, eserlerinde derinlemesine tahlillerle belirtir. Romanlarında çok gerçekçi bir anlatımla kurguladığı şahsiyetler hep hayatın içindedir. Kimisi kuvvetli bir kimlik sahibi, tanıdık, bazen insanın içine işleyen ve ömrünü etkileyen ve bazen de çok sıradan deyip hiç üzerinde durulmayan ama varlıkları sebebiyle önem arz eden kişilerdir. Romanları tek tek inceleneince ortaya muazzam bir kültür hazinesi çıkar. Saklanmış, ötekileştirilmiş, hor görülmüş bu sosyal kimliklerin varlığından Ayverdi'nin romanları sayesinde haberdar oluruz. Kendisi bize geçmişte yaşamış kimlikleri aktarırken biz tarih romanı okuyor gibi düşünebiliriz. Fakat Ayverdi esâsen bize romanın yazıldığı tarihte de yaşayan kimlikleri aktarmaktadır. Bazı romanlarının otobiyografik olduğunu bir röportajında söylemiştir (Ayverdi, 2013: 21). Ayverdi yüksek bir medeniyet ve kültürün hatıralarını yâd edip sayarken çok gerçekçidir. İnsanoğlunun en karanlıkta kalmış belki gözlerden saklı ama gönül gözü açık olanlara

³ Ayverdi'nin yazarlık hayatı ilk yayınladığı romanı *Aşk Budur* (1938) ile başlar. Onu *Batmayan Gün* (1939) isimli eseri takip eder. Romanları *Ateş Ağacı* (1941), *Yaşayan Ölü* (1942), *İnsan ve Şeytan* (1942), *Son Menzil* (1943), *Yolcu Nereye Gidiyorsun* (1944), *Mesih Paşa İmamı* (1948) isimli eserleridir. Mâbedde *Bir Gece* (1940) kısa hikâyelerden oluşur. İlk çıkan mensur şiir kitabı *Yusufoçuk*'tur (1946). 1988'de yayınlanan *Hancı* ve 1999'da yayınlanan *Dile Gelen Taş* diğer mensur şiir kitaplarıdır. Ayverdi'nin yazı hayatını tamamen ezel ahbine sadakatle riayet şekillendirdiği için ülkenin, milletin ve kültürün ihtiyaçları doğrultusunda daha sonraları tarih ve inceleme kitapları ile makalelerden oluşan âbidevî bir külliyata imza attığı görülür. Onun bu eserleri hakkında mürşidi Ken'ân Rifâî'nin (1867-1950) "hey koca Sâmiha! Kitaplarıyla dergâhımı ihyâ etti!" dediği kaydedilmiştir.

âyân beyân görünen gizli dehlizlerini tahlil eder. İnsan ancak kendinde olanı tanıyabildiğine göre roman veya târihî kişilik analizlerinde sunulan ve resmedilen portreleri ile Ayverdi esâsen dünyanın her yerinden her kesimden her tür insan karakterini tanır ve tanıtır. Meselâ *Batmayan Gün*(1939), *İnsan ve Şeytan*(1942), *Yaşayan Ölü* (1942), *Son Menzil* (1943), *Yolcu Nereye Gidiyorsun?*(1944), *Mesih Paşa İmamı*(1948) isimli romanlarında ezeli ahdini unutup, yanlış yönelmeler içinde nefsinin esiri olan şahsiyetleri itinalı tahlillerle örneklendirir.

Farklı zaman ve ortamlarda Ayverdi'nin sadece elit bir zümreyi elit bir zümreye tanımladığı, halka hitab etmediğine dair söylemler okunur, duyulur. Kendisini sadece elit, elitist tabaka mensubu olarak nitelendirmek yanlış ve eksik bir değerlendirmedir. Ancak bu söylemlerin sahipleri muhtemelen onun bütün eserlerini görmeden böyle yazmışlar veya konuşmuşlardır. Eşitlikçi ve âdil toplum yapılanmasının modern veya çağdaş savunucuları asgarî ücretle çalışan, her hâlükârda hiyerarşik toplum yapısının alt katmanlarında görülen işçi, memur, yoksul kesimin varlığını görmezden gelerek eleştirilerini Osmanlı toplum yapısında görülen aksaklıklar odaklı yaparken; Ayverdi, her ekonomik sınıftan, öğretim yapısından insanı eserlerine konu etmiş, fertlerin halini izah ile toplumun bütününe ilişkinâçıklamalar yapmıştır. Emânetin muhafazası konusunda her ekonomik sınıf mensubunu, uyanıklık veya gaflet halinde, farkındalık veya farkında olmayışla değerlendirmiştir.

Ayverdi, söz konusu yüksek kültürün anlatıldığı İbrahim Efendi Konağı (1964) isimli eserinde aristokratik ve hiyerarşik toplum yapılanmasının bir örneğini verirken biyografilerinden bahsettiği şahıslar vasıtasıyla yine ezeli ahdinin muhafazasını veya muhafaza edilmeyişini anlatmıştır. Altını tekrar çizmek gerekirse, onun kitap ve yazılarında tasvip etmediği veya olumsuz yönde tenkitleriyle tanımladığı karakterler ezeli ahde aykırı yaşayış sahipleridir. Ayverdi, İbrahim Efendi Konağı'ndaki kahve ikramını bir tören edâsıyla yapan halayık kızları asla aşağılamaz. Konakta çalışanların belirli bir düzen ve âhenk içinde çalışmalarındaki disiplin ile nizâm-ı âlem arasında bağlantılar kurar.

Mâbedde Bir Gece'de Emir Abla, Dalyancı Zekiye, Ramo Baba'nın hikâyelerinde onların dünyalarının derinlemesine içindedir. Emir Abla'nın evindeki yoksulluğun Emir Abla'nın şahsındaki iman ve tesli-

miyetle her nefes Allah'la yaşayışının; güzel ahlâka örnekliğini anlatır. Dalyancı Zekiye'nin iç dünyasındaki vahşi ve karşı koyamadığı nefsânî ve acımasızca öldürmek isteğinin ortaya çıkışlarını derinlemesine tahlillerle yapar. Aniden okuyucusunu beşerin bu çetin, bazen çok gizli saklı kötülük peşinde koşan hallerinin âşinâsı kılar. Zekiye'nin ailesinin zengin yaşayışından uzaklaşarak dalyanı tercih edişini, kendisini babasından miras kalan dalyanda zevk içinde bulduğunu anlatır. Onun bu zevki, oradaki "binlerce mahlûkun tuzağa düşürülüp öldürüldüğü bir yer" olmasındandır. Ayverdi, toplumun her tabakasından, her insanından şaşılacak bir vukûfiyetle haberdardır. Dalyan'daki balıkçıların hallerini anlatır. Zekiye'nin "balıkçıların perîşan kıyafetlerinden, lâubâlî tavırlarına, yürüyüşlerindeki husûsiyetten, söz söyleyişlerine, çalımlarına kadar her hallerinde imrenilecek bir câzibe bulurdu. Hattâ bunların içinde en ziyâde takdîrini kazananlar, argoda en fazla tekâmül etmiş olanlardı." (Ayverdi, 2010:165) izahı ile gözlemlerini belirtir.

Yine *Mâbedde Bir Gece* kitabından bir başka şahsiyet olan Erzurum'lu Ramo Baba'nın merhametiyle sırasında kendi yemeyip beslediği kedilerin onun zor gününde hastalandığında ona şifâ olan vefâlarını anlatır.

Yaşayan Ölü'de maddî yokluğun nezâket, zarafet ve güzellik gibi estetik unsurlarına etkisizliğini hattat Gerçek Çelebi ve onun torunu müzehhibe Ayşe ile ifadelendirir.

Ayverdi için sınıflandırma, bölücülük yoktur. O, olsa olsa nefesine yenilen, beşerî istek ve arzularına kement atamayanların hallerini anlatır. Bu anlatımında ise kesinlikle yericî bir üslûp bulunmaz. İnsan ve Şeytan isimli romanında ve diğer eserlerinde sayısız örneklerini bulabileceğimiz, roman karakterleri üzerinden onları yargılamadan, oldukları gibi kabul ederek kişilik tahlilleri yapmak onun dünya görüşünün eseridir. Zaten romanlarının tamamında tasavvuf anlayışı hâkimdir. Kendi ilkeleriyle ters düşebilecek bir yaklaşımı asla yoktur. Meselâ *Yaşayan Ölü*'de "zaaflarımızın kulluğundan âzad olmadıkça ve bu zaaflar efendimiz olmakta devam ettikçe, bir ak sakallının, üç beş yaşındaki çocuktan ne farkı var?" (1942: 16) sorusuyla dikkatimizi nefsinin esiri olanların haline çeker. Yine aynı kitabında; "Halkın medihleri, mansıb, cah, servet ve zevk mahzuziyetleri, ruhun aslına zıddır. Eğer ruhla bunları az bir müddet mutabik bulundurursak onu derhal esir ve idlâl

ederler. Bilmek başka, yapabilmek gene başka..." (Ayverdi, 1942: 16-17) Emânete—ruha, sahip çıkıp, geldiği Asl'ına lââyık yaşamak üzere; derun tasfiyesini, nefis muhasebesini ve şuurlu bir disiplini teşvik eder.

Mâbedde Bir Gece kitabında "Harman" başlıklı hikâyesinde Ayverdi, "Bir köylü çocuğu için tabî zevkler ne kadar kıymetli ise, şehirde, medeniyet şartları ortasında yetişmiş bir çocuk için de aynı derecede kıymetlidir. Hangi medenî sınıfın çocuğu vardır ki, çamurla yapacağı bir fırını, bebeklerine, şimendiferlerine tercih etmesin?" (2010: 68-69) sorusuyla insânî, samimi ve ciddi bir tahlil yapar. Ayverdi'nin köy, tarla ve çiftçilik hayatına dair bilgileri oldukça renkli ve canlıdır. Meselâ yine aynı hikâyesinde, buğday tarlalarının, "zengin kadınların sürdükleri en pahâlî esanslardan daha güzel bir kokusu" (2010: 69) olduğuna dair görüşünü belirtir. Hikâyenin kahramanı olan Necmiye isimli hanımın hocasının ona bir saksıdan aldığı bir avuç toprakla "Bak Necmiye, işte insanın başlangıcı ve sonu... Bu ikisinin arasında süreceği kısacık ömrü, zaafalara, ihtiraslara tahsis etmek revâ mı?" (2010: 70) sorusuyla yine okuyucunun dikkatini harman yerinden başlayıp bu dünyadaki varlık sebebine ve "insanlık şerefi"ne getirip emânetin muhafazasını hatırlatır.

Ayverdi, *O da Bana Kalsın* isimli kitabında 1984'te kendisiyle yapılmış bir röportajında kendisine yöneltilen

"Efendim, sizi büyük kalabalıklardan ziyâde seçkin ve olgun bir kesime hitap eden çok zengin ve çok renkli bir Türk aydını olarak tanıyoruz. Bütün eserlerinizin bir öz hedefi sorulacak olsa, nasıl ifâde edebilirsiniz? Ne yapmak, neyi korumak veya değiştirmek istediniz?" (2013: 183)

sorusuna şöyle cevap veriyor:

"Seçkin ve olgun kesime hitap eden bir aydın olarak vasıflandırılmamda mübâlağa payı yüksektir. Bundan yarım asır evveline kadar az çok mürekkep yalamış şehirli olsun kasabalı olsun hemen herkes bugün bizim söylediklerimizi kolaylıkla anlardı. Ancak, Türkçenin uğradığı katliamdan sonradır ki büyük çoğunluğu ile memleketin münevver zümresi dahi anahtarı kaybolmuş bir kapı önünde kalan kimseler çâresizliği içinde okuduğunu da duyduğunu da anlayamaz hâle gelmiş bulunuyor. Ne ki suçu onlarda değil, onları bu çâresizliğe itenlerde ara-

mak gerek. Dilini kaybetmiş bir millet için bekâ ve devam, tehlikeye düşmüş demektir.

Kalemimi konuşuran her yazar gibi şüphesiz benim de bir hedefim olması tabiidir. Ancak bu hedef, bir şeyi değiştirmek gâyesi değil, yerin altına kaçmış sular gibi gizliliklerin bağrına saklanmış olan bir gerçeği ifade edebilmek yolunda bulunmaktır." (Ayverdi, 2013: 183-184)

Ayverdi'yi elitist olmakla itham edenler onun bu meseledeki duruşunu sarahatle ifadelendirmiş olmasına bîgânedirler. Ayverdi'nin bakış açısını, dünya görüşünü ve hayat tarzını toptan inkâr ettikleri için onun varlık sebebini kabul etmektan kaçınırlar. Fakat Ayverdi, "Şâyet ben de 1906 yerine 1926'da doğmuş olsaydım, hatâlı plânlanmış bir geçiş devresinin çocuğu olarak bu gadre uğramış nesillerin evlâdlarından beter olabilirdim." (1985: 6) sözüyle kendisini dışlayan anlayış sahiplerini mâzur görür, onları oldukları gibi kabul eder.

TAASSUBUN KARŞITI, TASAVVUFUN GEREĞİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK

Sâmiha Ayverdi 20. yüzyılda yaşamış mutasavvıf bir yazar olarak dünya, insan, Allah, yaratılış üzerinde düşünerek kitaplarının konularını devrinin ihtiyaçları doğrultusunda belirlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve kanunları çerçevesinde yaşamak onun dünya görüşüne göre "ulu'l-emre itaat" tır (2005: 102). Devrinin icaplarına saygılıdır. Ancak karakterli bir şekilde kimliğini de muhafaza eder. Ayverdi, 1945'teki bir mülâkatında, "tasavvuf mesleğinin hakîkî sâlikleri kendi iç âlemlerinin ıslâhı ile uğraşmaktan başka şeyle mukayyed değillerdir. Bâhusus din, 'ulu'l-emre' itaati emreder." diyerek tarikat ve tekkelerin esas varlık sebebini "irfan ve edeb" (2005: 102) olduğunu vurgular. "Tasavvuf, her yaratılmışta Allah'ın bir tecellisini görerek hürmet"tir (102) dediği bu mülâkatında "herkesin bir başka zaviyeden seyrettiği hayata," (104) kendi görüş noktasından baktığını belirtir. Onun kaynakları mürşidi ve hocası Kenan Rifâî gibi tamamen Hz. Peygamber ve Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kenan Rifâî, edep ve ahlâk konularını hayatının merkezine koymuş ve: "Resûlullah "Ben mekârim-i ahlâkı itmam için gönderildim" diyor. "Rabbim beni edeplendirdi ve edebimi güzel eyledi," diyor ve yine "Allah'a giden yolların hepsi edeptir" buyuruyor. Biz de "Edebi olmayan âdem, değil âdem" diyoruz." demiştir. (Ayverdi vd., 2012: 450-451)

Ayverdi'nin bütünü olduğu gibi algılayan ve kabul eden hayat tarzı, onun her muamelesini Allah'la bir ve beraber olarak yapan idraki günümüzün problemlerinin çözümünde kaynağını tasavvufta bulur. Kurumları devletin lâikliğinin gereği görülerek tasfiye edilen tasavvuf anlayışını tasavvuf sohbetleri halinde romanlarının muhtevâsında kurgular. Meselâ, *Mesih Paşa İmanı* isimli romanında İstanbul'a akın akın gelen Balkan Harbinin mağdur ve mazlumu göçmenlerin hayatını yakından takip ederek onların yaşadığı çileyi derin bir tasavvuf sohbeti içinde anlatır. Yahut 93 Harbi adıyla bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının mağdurlarının çektiklerini *Hâtıralarla Başbaşa* (1977) kitabında "Kuyu" isimli kısa hikâyesinde anlatır. Savaş mağdurlarının, göçmenlerin yaşadıklarının insanoğlunun aklına gelmeyecek çileler, meşakkatler ile örülü olduğunu gösterir.

Ayverdi, "Kuyu" kıssasında yaşanmış bir hayat hikâyesini konu edinir. Savaş sebebiyle yerlerinden yurtlarından olan bir kafilenin içinde genç bir lohusa vardır. Kucağında bebeği ve kolunda mücevher çıkını ile bitmek bilmeyen yollar yürürler. Rus ordularına yakalanmamak için kaçıstadırlar. Oldukça yorgun, sadece su içmek için mola verdiklerinde perişan anne su içtikleri kuyuya canından bezmiş bir halde mücevher çıkını atar. Su içtikten sonra kafile yola koyulur. Ancak kulakları sağır eden bir feryat ile bu yorgun kafile duraklar. Anne, mücevherlerini atmak yerine bebeğinin kundağını kuyuya bırakmıştır ve durumu fark ettiği anda da çılgılığı ortalığı birbirine katmıştır. Geri dönmek ve bebeğini kurtarmak istediğinde kafiledekiler ona izin vermezler. Onu bırakmazlar. Ancak kafilenin ardından gelen bir başka kafilde bulunan bu annenin kardeşi bebeği kuyunun kovanında sağ salim bulur, alır ve getirip annesine teslim eder.

Ayverdi, bu içler acısı tecrübeyi şöyle yorumlamıştır:

"Dünyâya gözünü açan insanoğlu da, bu uzun yolculukta ruhunu perdeleyen beşerî kesâfet yüzünden kopup geldiği âlemleri çoktan unutup gitmiştir. Ama o, değil ruhlar âleminde geçirdiği devirleri hatırlamak, dokuz ay, içinde yattığı ana rahmini bile yâdına getirmekten uzaktır. Ne ki idrâki güçlenip, maddesi billurlaşarak kendi kendisinin efendisi olduğu an, o kopup geldiği âlemleri de, dünyaya geliş ve gön-

deriliş sebeplerini de bir bir hatırlamaya başlar. Artık gördüğü ve inandığı, meçhul değil mâlûmdur." (1977: 39-40)

Mesihpaşa İmamı kitabında da "Kuyu" kıssasında olduğu gibi Ayverdi'nin yaşananlarda "lâ fâile illallah" prensibiyle olanı biteni Allah'tan bilerek Yunus Emre'nin deyişi ile "ağuları şekerden seçmeden yutmak" üzere bir terbiye anlayışıyla olayları değerlendirdiği görülür. Bu çile ile ezel ahdi arasında bağlantı kurar. Roman kahramanlarından birisi çok mutaassıptır ve onun taassuptan tasavvufa yaşadığı değişimi her merhalesiyle sanki kendi yaşamış da biliyormuşçasına anlatır.

Ayverdi'nin eserlerine dayanarak onun bakış açısından muhafazakârlığın taassup karşıtı ve fakat tasavvuf gereği olduğu belirgindir. 1949'da yapılmış bir röportajda "taassup başladı, tasavvuf başladı." (Ayverdi, 2013: 18) demektedir. Taassubun, karşısında mücadele verilip durdurulması gereken ve muhafazakârlıktan başka bir kavram olduğunu belirten Ayverdi insanlık ve dünya için ciddi tehlikeler getireceğine dair öngörülerini eserlerinde paylaşmıştır. Ona göre taassup, sırasında Allah kelâmı Kur'ân-ı Kerîm'in hükümlerini dahi inkârdadır. Zira Kur'ân'da Allah, kendisi için "Göklerde ve yerde her ne varsa hep O'na el-avuç açarlar. O, her gün ve her an bir iştedir, bir oluştadır." ["Külle yevmin hüve fi şe'n," (Rahman Sûresi, 55: 29)] diyerek her anın bir yeni oluşum olduğunu anlatmıştır. Taassupla bu "her an yeni bir oluş" hali inkâr edilir. İmanla tezat teşkil eden, düşünceden koparılmış, gayrı tabîi ve hatta gayrı insânî bu halin yok edilmesi şarttır. Ayverdi'ye göre, "taassup mezmum, tasavvuf merguptur." (2013: 18) Taassup, beğenilmeyen ve makbul sayılmayandır. Tasavvuf ise istenilen, rağbet gösterilendir. Taassubun istenmeyişi "Taassup bütün kıymetleri dondurur bir müstehâse (fossil) haline koyar. Tasavvuf ise insanı kendisiyle ve cihanla barıştıır. Mâhiyet-i asliyesindeki hazîneleri yüze çıkarır ve anahtarını eline verir." (Ayverdi, 2013: 18) diyerek izah etmiştir.

Ayverdi, *Millî Kültür Meseleleri ve Maarif Dâvâmız* isimli kitabında, Türk insanının halini;

"... Türklüğe büyük kalkınmalar sağlayan İslâm dîni, sırf bu üstünlüğü yüzünden iç ve dış düşmanlar tarafından ısrarlı bir alay, küçümseme ve hücumla mâruzdur. Ne çâre ki buna karşı direnen kütle

psikolojisi de bir müdâfaa reaksiyonu göstermekten geri kalmamış, bu da kuru ve hatta tehlikeli bir taassup şekline bürünmek sûretiyle tecellî eylemiştir.” ([1976], 2006: 39)

diyerek açıklar. Cemiyetin inanç ve prensiplerini yaşayabilmek istek ve ihtiyacının taassuba dönüşümünü görür. Bunun bir sosyal tepki hali olduğunu belirtir.

Ayverdi'nin *Mülâkatlar* isimli kitabında da pek çok görüşmesinde taassubu en ciddi tehlike olarak gördüğüne dair ifadeleri vardır. Hatta bu konudaki düşüncelerini daha ziyade medeniyet anlayışı ile birleştirerek dile getirmiştir. O, “Güzelim Şark medeniyeti, dînin değil, ihtiras ve menfaatler nâmına hareket eden taassubun kurbanı oldu.” (2005: 45) diyerek problemleri bütün içerisinde alıp bunları düzeltecek bakış açısını da kendisi, problemi söylerken belirler. 1945 yılında kendisini ziyarete gelen Yapı Usta Okulu son sınıf öğrencisi iki genç kendisine Doğu'nun geri kalma sebebinin din olup olmadığı hakkındaki görüşünü sorduklarında, Ayverdi:

“Çalışmayı bir fazîlet olarak emreden, kulları ilme, bilginin nimetlerine teşvik eden bir kuvvet nasıl gerilik sebebi olabilir? Şarkın gerilemesi, dînin, ihtiraslar elinde bir menfaat âleti oluşundandır. Dînin esâsında olmayan taassubu ona mal ederek faydalanan zümreden din çok zarar görmüştür. Yoksa ‘Allah, çalışanları sever’, ‘İlmi Çin’de bile olsa git ara’, ‘Bana bir harf öğretenin kuluyum’, ‘Kişinin himmeti ile kıymeti ölçülür.’ diyen din, nasıl geriliğe sebep olur? Onu anlamayan biziz.” (2005: 97)

cevabını vermiştir. Ayverdi, “din”e yönelik ithamların dinin “ihtiraslar elinde oyuncak haline getirilip zaaf ve geriliğe” (2005: 104) sürüldüğü açıklamasını yapar.

SONUÇ

Sâmiha Ayverdi'nin muhafazakârlığı sabit, durağan bir hayat tarzı içinde şekillenmemiştir. O, insanın başına gelenlere şikâyet ve itirazı hiç sevmez. Böyle bir tarzın zaman ve enerji kaybına yol açan tepkisel düşünce ve davranış biçimini tasvib etmez. Bunun yerine memnun olunmayacak durumlar olmadan önce, şayet böyle bir hal ortaya çıkacaksa ona kalkan oluşturan bir yapılanmadan yanadır. Dolayısıyla gerekti-

ğinde reaksiyon göstermekle beraber çok ciddi bir aksiyonerliği tercih eder. Tavrını belirterek etki gücü olmayı ister; aksiyonerdir. O, eserlerinde hayatın içinden örnekler verirken, bütün dert ve sıkıntıları göğüsleyen ve bunlarla başa çıkmayı öğreten tasavvuf penceresinden değerlendirmelerini yapar. Toplumda kültürel devamlılığın, ancak şuurlu ailelerle sağlanabileceğini ve bu işlevin ailenin sorumluluğu olduğunu vurgular. Hele de annelerin en özel görevinin yaşadıklarını konuşup, konuştuklarını yaşamak suretiyle örnek teşkil etmek olduğunu, böylece ezel ahdini yaşayan, canlı, güzel örnek annelerle yetişen çocukların da aynı şuurla gelişeceklerini belirtir.

Ayverdi, 88 yaşında göçerken arkasında bıraktığı onu görmek şerefine nâil olmuş veya olamamış bütün öğrencilerine ve insanlığa; Allah'a verilmiş ilk sözün/ezel ahdinin, yani yaratılış gayesinin icaplarını yaşamak üzere, insânî değerlerin muhafazasının gerekliliğini kendisi yaşayarak, yazarak göstermiş ve üzerinde durmuştur. Onun mutaassıp olmayan muhafazakârlığında "Asl'a" hasret ve iştiyâkın ziyâdeliğinden ezel ahdini hatırlamak ve o ahde sadakat için gayret vardır.

Ayverdi kendisini hocası Kenan Rifâî'nin elinde *Dile Gelen Taş*(1999: 7) olarak nitelendirmiştir. Onun tevazu ve edep anlayışı tamamen ezel ahdinin muhafazası dikkatiyle oluşmuştur. Esasen bu dünya görüşünün yabancı ve hatta düşmanı olanlar için Ayverdi'nin anlaşılması ve başka ölçütlerle tanımlanması ve hatta kabulü mümkün olmayacaktır.

Hocası Kenan Rifâî'nin,

Beni kimi Kenan görür, kimi şeytan görür (Ayverdi vd., 2012: 252)

yahut

Dinli der dinsiz bize, Levn eder dinsiz bizi,

Biz ne ondan bundanız, hem de ondan bundanız. (109)

diyerek kendisine muarız ve muhalifleri dahi oldukları gibi kabullenip birlik yani tevhid yolunda aktif bir enerji olarak yaşayan örneğinin canlı şahididir. O da bu yolda hiç şikâyetsiz kendisiyle veya eserleriyle ilgili yapılan eleştirileri hüsn-ü kabulle karşılamıştır.

Tasavvuf, mutasavvıflara göre insanın iç huzurunu sağlar ve iç huzuru olan insan dengeli olur. Huzurlu ve dengeli insanın da etrafına barışçıl bir

anlayışla yaklaşması ve ayrımsız hizmet etmesi mümkün olur. Tasavvufun günümüzdeki en güçlü temsilcilerinden Sâmiha Ayverdi'nin eserleri ülkemizde uzun bir süre ihmal edilmiştir. Son yıllarda, Ayverdi'nin düşünce dünyası ve eserleri ciddi akademik çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Ancak bunlar henüz yeterli seviyeye ulaşmıştır denemez. Ayverdi'nin günümüze ve geleceğe taşıdığı en önemli mesajın "daima ümitli olmak" olduğu tesbitiyle problemlerimizin çözümlerinde eserlerinden yararlanıldığı günlerin yakın olduğu temennisindeyiz. ▽

KAYNAKÇA

- AKTAŞLI, Hasan Ufuk (2011). "Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki". *Doğu Batı*, sayı 58, 147-163.
- ATAY, Tayfun (2003). "Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk "Gelenekçi" Muhafazakârlığı". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde (s. 154-178). İstanbul: İletişim Yayınları.
- AYVERDİ, Sâmiha (1942). *Yaşayan Ölü*. İstanbul: Gayret Kitabevi.
- (1977). *Hâtıralarla Başbaşa*. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- (1985). *Ne İdik Ne Olduk*. Ankara: Hülbe Yayınevi.
- (1999). *Dile Gelen Taş*. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- (2005). *Mülâkatlar*. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- (2006). *Millî Kültür Meseleleri ve Maarif Dâvâmız* (3. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- (2010). *Mâbedde Bir Gece* (6. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- (2013). *O da Bana Kalsın: Röportajlar, Anketler*. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- AYVERDİ, Sâmiha, EROL, Safiye, ARAZ, Nezihe & Huri, Sofi (2012). *Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* (7. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- AZAK, Umut (2003). "Sâmiha Ayverdi." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde (s. 248-255). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BORA, Tanıl & ONARAN, Burak (2003). "Nostalji ve Muhafazakârlık: 'Mâzi Cenneti'". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde (s. 234-260). İstanbul: İletişim Yayınları.
- CONLEY, Dalton (2011). *You May Ask Yourself: An Introduction to Thinking Like a Sociologist* (2. Baskı). New York: W. W. Norton and Company.
- ÇAĞLIYAN İÇENER, Zeyneb (2012). "Ayverdi Ekolünde Muhafazakârlık, Sanat ve Estetik". *Muhafazakâr Düşünce*, sayı 33-34, 1-16.

- ÇETİNSAYA, Gökhan (2003). "Cumhuriyet Türkiye'sinde 'Osmanlıcılık'" *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde (s. 361-380). İstanbul: İletişim Yayınları.
- KANER, Nazlı (1998). "Atatürkçülüğün Çağdaşlık Görüşü ile İslamî Geleneklerin Bir Sentezi Var mıdır? Cumhuriyet Türkiye'sinin Fikir Hayatındaki Gelişmeler: Sâmiha Ayverdi Örneği." *Atatürkçülük ve Modern Türkiye Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Konferansı*. Ankara, 22-23 Ekim 1998, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın numarası: 582.
- Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. (1988). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
- TÜRKEŞ, A. Ömer (2004). "Muhafazakâr Romanlarda Muhafaza Edilen Neydi?" *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde (s. 590-604). İstanbul: İletişim Yayınları.
- VURAL, Mehmet (2003). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*. Ankara: Elis Yayınları.

